

В О Л О Д И М И Р   Г Л У Х І В

СХ

**СХОДИНИ
ДО ХРАМУ**

РОМАН

Харків
«Фоліо»
2019

Ковила волосиста, степ донецкий

ЗУПИНКА 1

Шана цьому краю

Широкий степ — куди не глянь. Вітер колише полин. Тільки іноді якесь звірення злякається кінського тупоту. А то і вся звірина заметушиться, бо це вже не один кінь — цілий табун. Вершники. Воюють, полюють, худобу пасуть. Та прийшов час, і зрозуміли — не варто їхнім дітям та онукам вічно в сідлі бути. І зростали біля річок, у долинах, на пагорбах довкола оселі. Згодом хто тут тільки не опинявся. Скільки мов чули ці пагорби — українську і російську, грецьку і німецьку, татарську і болгарську — не перелічити всі. В декого земля пращурів ген як далеко. Хоча й нині є селища, де люди повсякденно спілкуються між собою тією ж таки грецькою.

Земля донецька на вугіллі стоїть. Тут вирощують врожаї і варять метал. І спільнота багатомовна — саме завдяки цьому багатству. Сам я не звідси родом. Я завжди пам'ятаю місто в українському Поліссі, його церкви, вулиці, старовинні будівлі. Коли приїжджаю на малу батьківщину — входжу в ліс, ніби в храм, слухаю сосновий орган, на якому грає вітер. Знову дитинство, знову казка. Минає час, і я розумію — пора повертатись. Туди, де живуть покоління шахтарів, землеробів, металургів. Живуть давно. Я прийшов сюди після них.

Колись тут з'являться фантастичні міста, сполучені з довколишнім світом підземними трасами. Або надшвидкісними поїздами, що полетять химерними естакадами. Якщо доживу до того часу — буду часто відвідувати лісовий край, слухати сосновий орган. Але тут так само буде віяти невгамовний східний вітер, колихати степове різно-трав'я, кущі полину.

Загальноосвітня школа № 142, Донецьк

СХОДИНА І

Останні дзвінки

Усе почалося в перші місяці дев'ятого класу, коли з тодішніх трьох восьмих класів зробили два дев'ятих. З'явилися нові обличчя. Вийшло так, що мене і одну дівчину, саме з новеньких, обрали до редколегії стінгазети. Тоді я помітив, що вона не така, як усі. Вона сиділа за однією партою з моїм другом. Я намагався бути до неї ближче, але нічого між нами так і не відбулося. І це не через нерішучість чи небажання...

Може, й без подробиць, але в десятому класі мені було не завжди добре. Це зараз називають новомодним словом — bullying. А якщо зрозуміліше — були такі люди, що отруювали мені життя. Дехто з друзів, що часто потерпали від подібних утисків, радили поскаржитися дорослим. Може, це й спрацювало б, адже моя мати викладала в школі, де ми навчалися. Я не зробив цього, і точно знаю, що мене утримувало. То була моя шкільна симпатія. Якби я наскаржився, відразу розбився б у її очах на дрібні скалки. Отже вона, сама цього не усвідомлюючи, допомагала мені вистояти, зберегти себе.

Та нарешті скінчились екзамени. Наближався випускний вечір. Після урочистої частини я прийшов додому, перевдягнувся і сховав під сорочку, бо великої кишені не було, конверт. То було для неї, віршоване прощання.

На випускному веселилися. Тут навіть учорашні недоброзичливіці перетворювалися майже на товаришів. Я намагався запросити її до танцю — вона відмовляла. Свято скінчилося за північ. Ми всі пішли до середмістя зустрічати світанок. Пам'ятаю, як вона, щоб не натерти ноги, йшла вулицями босоніж. Увесь ранок ми блукали, співали й раділи новому дню. Я намагався триматися поруч із групою, де була вона. Коли почали ходити трамваї, рушили додому.

Вона попрощалася з усіма своїми супутниками. Перед тим, як вона входила до свого під'їзду, я гукнув її.

Вона підійшла і відразу ж почала жалітися, мовляв, утомилася, хоче спати. Я усміхнувся — у мене не було наміру довго її затримувати. Дістав з-за пазухи конверт:

— Це тобі...

— Дякую, — сказала вона, навіть не глянувши, що там.

Я прямував додому. Які були думки? Про неї? Не лише. Попереду був новий шлях. Я прийшов додому, роздягнувся і миттєво заснув.

Фонові світлини: В центральному міському парку Донецька (верхня)

Міст біля міського парку, Донецьк (нижня)

По центру:

Натюрморт

ЗУПИНКА 2

Друзям

Час від часу ми вливаємося в різні спільноти. Кожна з них для чогось потрібна. Та рано чи пізно вони розпадаються або невпізнанно змінюються. Ми намагаємося реанімувати їх у своїй свідомості, вивіряючи свої вчинки оцінкою тих, хто був поруч. Мовляв, а що б сказали про це у класі, чи на курсі? Але то ілюзії. Бо тих класів-курсів уже не існує. Напевно, з цим пов'язане й те, що торішні недоброзичливці-вороги теж ніби розчиняються. Навіть якщо вони так само присутні серед живих, ми вже не сприймаємо їх такими, якими вони були для нас колись — грізними, небезпечними.

А що ж залишається? Пам'ять. А ще — друзі. Себто люди, котрим ми зичимо добра. Так само, як і вони нам. Через відстань і час тягнуться невидимі струни. Це міцні струни, вони нас тримають.

Фонові світлини: Маріуполь, вигляд з ілюмінатора (верхня)
Оаза серед полів / табір праці і відпочинку,
Велико-Новосілівський район / (нижня)

По центру: Крокодил, що проковтнув сонце / передгрозові хмари/

СХОДИНА II

СБЗ / СГЗ

Більшість торішніх випускників пройшли школу студентських будівельних чи сільськогосподарських загонів. Спочатку був будзагін після першого курсу. Їхав за власним бажанням. Не скажу, що туди рвалися всі. Та від старших студентів чув розповіді про студентські будівельні загони (СБЗ) і вважав їх невід'ємною частиною повноцінного студентського життя.

На початку липня, в день відправки на будівництво, весь загін зібрався на вокзалі. Жарти, клацання фотоапаратів. Я був дуже коротко підстрижений, як перед призовом до війська. Електричка мчала нас до Маріуполя. Приміським автобусом дісталися Талаківки. Розмістилися у класах школи. У двох — хлопці, в одному — дівчата, в окремому — штаб загону. Наступного ранку нас повезли до будівельного майданчика, до околиці хутора Гнутове. Тут ми мали споруджувати будинки.

Почали працювати. Не виявивши таланту муляра, я став підсобним. Літо було гаряче. До всього іншого, це був край поля, де буяла амброзія. У декого почалась алергія. Не тішила місцева їдальня. Після харчування в ній декілька будзагонівців опинились в інфекційному відділенні лікарні.

Працювали не тільки на будівництві. Однієї неділі нам доручили працювати на полі. Щось на кшталт волонтерської допомоги місцевим селянам. Зранку розгорнулися в ланцюг, почали перегортати рядки скошеної пшениці — щоб краще сохло. Запам'ятався цей день. Золоте поле, блакитне небо. Ми із знайомим полишили однокурсників позаду — чи то у нас завзяття було через край, а може,

решті його бракувало. До речі, його років через три відраховували з інституту за прогули. Потім він служив у армії, згодом повернувся до навчання. При зустрічі (я тоді вже закінчив інститут) він розповідав, що на факультеті — демократія, вільне відвідування лекцій. Та все це було згодом. А зараз — золоте поле і блакить...

Після роботи відпочивали. Інколи я і дехто з хлопців, слова не кажучи начальству, сідали в автобус і їхали до Маріуполя, на міський пляж. Ландшафти цього міста, особливо при в'їзді, здавалися кадрами фільму про екологічну катастрофу. Понад дорогою, скільки бачили очі, пролягали труби, печі, простягалися аж до обрію «лисячі хвости». Та море є море, навіть неподалік від градирень приємно пестило, даруючи радість. Пляж. Музика, сміх. Наш суто чоловічий пляжний десант із заздрістю дивився на пари, що засмагали, хлюпались у воді.

Повернувшись до Талаківки, перед тим як заснути, я згадував співкурсницю, яка не поїхала з нами. Правду кажучи, упродовж першої студентської весни вона не була зі мною привітна...

У своєму шкільному класі ми засинали під магнітофон — «Автограф», «Машина времени», «Воскресенье», «Pink Floyd». Напрацювавшись за день, ми були вже не в змозі почути, як хтось вимикав музику. А коли зранку чи вдень виникали музичні дискусії, я гаряче захищав «Машину времени», їхні філософські ідеї. Щоправда, не всі розділяли мої вподобання. А я ще зі школи захоплювався роком, писав тексти пісень. Хоча грати так і не навчився. А пісні залишились...

Після роботи зазвичай ходили на річку. Вона була недалеко. Ловили рибу, купались. Можна було побачити і таку картину: хтось стоїть у річці одягнений і тре себе милом. Це був такий спосіб прання. Хотіли навіть фотографії надіслати до гумористичної телепередачі: «Що б це означало?». Гарячої води і близько не було. Коли сутеніло, інко-

ли робили набіги на баштан, що був неподалік. Тоді в нашому скромному раціоні з'являлися кавуни і дині. На щастя, все закінчувалось безкарно.

Їздити додому під час будзагонівського сезону офіційно заборонялося. Але як не поїхати, адже це зовсім неподалік. Після першого тижня роботи я постав перед батьками в жалюгідному вигляді. Обгорілі вуха, на них запикся цемент, при спробі відірвати шкірку починало сочитися. Не дуже красивий був і за півмісяця до завершення сезону: коли ладнав стелю, на мене сипався креозотовий пил (тим креозотом були проморені дошки). Сонце додало свого — навколо очей шкіра обпеклася. Ходив неначе в червоній масці. Хоча то були тимчасові незручності. Врешті ж я непогано засмаг, а волосся вигоріло.

Простій на будівництві був лише одного разу, вже перед завершенням. Тоді я вперше лежав на риштованні і спостерігав, як пливають хмаринки. Досі такої змоги не було. Бо під час роботи дивився або навколо, або собі під ноги. Збудували п'ять будинків — початок нової вулиці. Мешканці назвали її Квітчаною. Добре, хоч без політики. Принаймні перейменовувати не треба. Чи вціліла вона зараз? Може, й покалічена війною, але...

В останні години на будівельному майданчику ми, як дітлашня, пустували перед об'єктивами фотоапаратів. А на прощання вже з кузова машини викидали свої брудні, пошматовані роботою рукавиці.

До загону я подався не лише за романтикою, хотілось і грошень заробити. Наприкінці сезону на обох зап'ястках від важких відер із цементним розчином з'явилися сухожильні грижі. Із загону поверталися автобусом. Повз вікна тягнулись оселі, сади, черепичні дахи, яких багато в Приазов'ї. Через півроку на той заробіток, додавши трохи зі стипендії, я купив касетний стереомагнітофон.

Після другого курсу «Gaudeamus» — так ще під час першого сезону назвали загін — відрядили до Нечорно-

зем'я. У дуже зміненому складі. Бо хтось розчарувався і доклав зусиль, щоб нікуди не їхати, хтось пішов на «підвищення» і поїхав у складі міжнародного загону до Німецької Демократичної Республіки.

Знову день від'їзду. Зібрались на вокзалі, сіли у фірмовий «Донбас» і — на Москву. Були там уранці. Поки переїжджали з вокзалу на вокзал, у мене в голові крутилась популярна в той час «Moskau» групи «Dschinghis Khan»:

Moskau — fremd und geheimnisvoll
Tuerme aus rotem Gold
Kalt wie das Eis
Moskau — doch wer dich wirklich kennt
Der weiss ein Feuer brennt
In dir so heiss¹

В електричку до Калуги особисто я (і не тільки я) заліз через вікно. Лише дехто з нас — через двері. Увесь час до Обнінська стояли в проході. З Обнінська до кінцевого пункту — селища Білоусове — їхали автобусом. Білоусове виглядало похмуро, від дощів стояли великі калюжі. Враження було таке, що сонячних днів тут просто не буває. Поселились у блочному гуртожитку. Я і двоє моїх друзів зайняли окрему кімнату. З вікон, з балкону відкривався вже більш привабливий краєвид: одразу за будівлями починався ліс — ялини, берези, ліщина.

Наступного дня нас повезли на поле виполювати бур'яни. Робота, за яку платня не передбачалася, — просто в якості першого випробування. Так тривало два дні. Таких полів я в Україні не зустрічав — руда земля, ромашки, волошки і просто бур'яни, і подекуди кущики пшениці. І все це назвалося «хлібне поле». Серед ланів натрапили на стару каплицю, біля якої був похований відомий математик Пафнутій Чебишов.

Нарешті стали до будівельних робіт під керівництвом СУ (тобто будівельного управління) № 3. Перше завдан-

¹ https://www.amalgama-lab.com/songs/d/dschinghis_khan/moskau.html

ня — рити канаву біля лісу. Ми знаходили на глибині в півтора метри кабель, обкладали його цеглою, обсипали піском і знов заривали. Місцевість була болотяна, отож канави, яка ввечері була суха, до ранку наполовину наповнювалася водою. Отже, все починалося спочатку. Декого поставили на очисні споруди. Була ще всіляка робота в підвалах майже готових будинків. Поколупавшись трохи в багні, ми піднімались в одну з недобудованих квартир і грали там у карти.

Нарешті наше бойове керівництво зрозуміло, що багато так не заробиш. Загін розбили на дві частини. Одна мала займатись покрівельними роботами в Білоусовому. Решту, до якої потрапив і я, возили до газокompресорної станції — рити канави. Станція знаходилась у лісі. Копати було порівняно легко, бо пісок. Викопували труби. На газокompресорній станції годували краще. В обідню перерву ми збирали гриби, які ввечері у гуртожитку смажили.

Після роботи іноді їздили в Обнінськ. У магазинах там, на відміну від Білоусова, дещо було. Але переважна більшість товару — на картки, яких у нас не було. Кожної неділі їздили до Москви. Запамятався молебень у Новодівичому монастирі. Невдовзі один з моїх друзів-сусідів отримав посилку з Афганістану. Там служив чоловік його сестри (ще тривала інтервенція). В посилці був японський магнітофон і касети. Тепер у нас була наймузичніша кімната. Веселіше стало навіть чистити ввечері картоплю і збиратись вранці на роботу. В сусідній кімнаті жили дівчата з нашого загону. На їхнє прохання, ми провели до їхнього радіорепродуктора через вікно два дроти. Тепер до них теж прийшла музика. Але, як ми зрозуміли трохи пізніше, це можна було використовувати і в якості приладу для підслуховування. Через таку систему можна було навіть записувати розмови сусідок на магнітофон. Щоправда, коли вони про це дізнались, почувши

ЗМІСТ

ЗУПИНКА 1. Шана цьому краю	5
СХОДИНА I. Останні дзвінки	7
ЗУПИНКА 2. Друзям	9
СХОДИНА II. СБЗ / СГЗ	11
СХОДИНА II. Плавання (економічний аспект)	23
ЗУПИНКА 3. Богиня Кохання	28
СХОДИНА II. Спалах уночі	31
ЗУПИНКА 4. Secret messages	40
СХОДИНА II. Мареву пристрасті	43
ЗУПИНКА 5. Початок розповіді	53
СХОДИНИ II—III. Сходини до храму	55
СХОДИНА III. Диво	79
СХОДИНА III. У царстві Аїда	91
ЗУПИНКА 6. Alma mater	96
СХОДИНА III. Вулик	99
СХОДИНА III. Вільхівська мадонна	111
СХОДИНА IV. Жагучий липень (хроніка одного літа)	123
ЗУПИНКА 7. Жінки	164
СХОДИНА V. Море розбурханих сосен	167
ЗУПИНКА 8. До того, як...	195

СХОДИНА V. Дім	203
ЗУПИНКА 9. Преферанс	225
СХОДИНА VI. Holzweg	229
ЗУПИНКА 10. Проповідь	279
СХОДИНА VII. Між Приазов'ям і Тавридою	285
СХОДИНА VII. Ім'я файлу	295
СХОДИНА VIII. Овен	347
ЗУПИНКА 11. Роздуми перед віттарем	399
СХОДИНА IX. На порозі	409
ЗУПИНКА 12. Епілог	507